

УДК 338.45:658.5(075.8)

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-270-3-236-244

ШПАК С. О.

ТОВ "Науково-інженерний центр КК "РейлТрансХолдинг", м. Маріуполь

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: АЛЬТЕРНАТИВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКИ

Проведено аналіз визначень і методології вимірювання ресурсного потенціалу економічних суб'єктів, властивих основним сучасним підходам. Показано, що ресурсна концепція поняття ресурсного потенціалу визначає як сукупність ресурсів, і як методи вимірювання використовуються усереднення характеристик ресурсів. В концепції потенціалу як здатності поняття ресурсного потенціалу визначено як здатність економічного суб'єкта, що характеризує максимально можливі результати діяльності, і як метод вимірювання пропонується використовувати методи системного моделювання. Продемонстровано якісні відмінності в оцінках ресурсного потенціалу, одержуваних різними методами, обмежені можливості ресурсного підходу до врахування системних взаємодій і відсутність таких недоліків у методів, заснованих на системному моделюванні.

Ключові слова: промислове підприємство, реструктуризація, факторний потенціал, ресурсний потенціал.

SHPAK S.

LLC "Science and engineering center of the Managing Company "ReylTransKholding", Mariupol

RESOURCE POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISE: ALTERNATIVE APPROACHES TO DEFINITION AND MEASUREMENT

The article is devoted to the analysis of the features of the definition and measurement of the resource potential of economic entities (using the example of an industrial enterprise mathematical model), which are characteristic of the main modern alternative approaches. It is shown that at present the most common in the economic theory of potentials are the resource concept, which treats the potential as a set of resources necessary for economic activity to be carried out by an economic entity, and the concept of ability, which considers the potential of an economic entity as its ability to carry out economic activity. Within the framework of the first (resource) concept, the concept of resource potential practically does not differ from the concept of potential in general, the object of measuring potentials is a set of resources, and the methods of averaging the characteristics of resources or, in general, estimates of primary potential factors are used as the main measurement methods. Within the framework of the second concept, the concept of resource potential is a natural derivative of the general concept of potential and is defined in the article as the ability of an economic entity to perform regular activities, determined by the resource factor, the ability of an economic entity to achieve the maximum possible results in its activities is to be measured, and as the main measurement method methods of system modelling and, in particular, optimization methods are proposed.

Using the example of analysing the simplest mathematical model of an industrial enterprise of an optimization type, the article demonstrates qualitative differences in the resource potential estimates and their nature, limited possibilities to take into account in the assessments of intersystem interactions and the influence of external factors on the enterprise resource potential, the absence of such deficiencies in the system approach and based on system modelling potential measurement methods.

Keywords: industrial enterprise, restructuring, factor potential, recourse potential.

Постановка проблеми. Для сучасної економічної теорії потенціалів характерно співіснування якісно різних концепцій потенціалів в економіці. Немає спільної точки зору і з питання того, які об'єкти економіки можуть виступати як носії потенціалів.

Однією з найбільш поширених в теоріях, які розглядають потенціал як признак суб'єктів економіки (підприємств, регіональних економічних систем, національних економік і наднаціональних економічних формувань), є ресурсна концепція. Відповідно до цієї концепції потенціал економічних суб'єктів асоціюється з системою ресурсів, необхідних для виконання такими суб'єктами своїх основних функцій. Принципово відмінною від ресурсної концепції є концепція, що активно розвивається в останні роки, і згідно з якою потенціали в економіці розглядаються як здатності суб'єктів економіки до здійснення іманентно властивим їм видам діяльності.

У безпосередній залежності від тлумачення змісту поняття потенціалу в економіці знаходяться уявлення про потенціали як про об'єкти управління в цілому і про об'єкти вимірювання зокрема. Це обумовлено тим, що без оцінок потенціалів здійснення діяльності, спрямованої на збереження або підвищення їхнього рівня, що надзвичайно актуально в мінливому конкурентному середовищі, неможливо. В силу якісної відмінності зазначених вище концепцій потенціалів принципово відрізняються й відповідні методології та методичні підходи до вимірювання потенціалів економічних суб'єктів. Особливо це наочно проявляється на прикладі економічної теорії потенціалів підприємства, якій присвячена найбільш численна наукова література, і методичні підходи якої допускають досить прозорі змістовні інтерпретації.

В таких умовах для розвитку самої теорії, а також ефективного використання пропонованого нею методичного інструментарію для вирішення прикладних завдань управління підприємствами виключно важливе значення має порівняльний аналіз як змістовних уявлень про категорію "потенціал" в економіці, так і можливостей в рамках тієї чи іншої концепції потенціалів для кількісного оцінювання (вимірювання) потенціалів і практичного використання оцінок потенціалів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економічна теорія потенціалів, незважаючи на активні зусилля в останні десятиліття переважно вчених пострадянського простору (див., наприклад, роботи [30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37]), несе на собі виразні ознаки незрілості, до числа яких слід віднести перш за все неусталений понятійно-категоріальний і термінологічний апарат й відсутність надійного методологічного фундаменту теоретичних та методичних побудов. Зокрема, аж до теперішнього часу предметом наукових дискусій є зміст поняття потенціалу та об'єкти-носії потенціалів [31, 34, 35, 38], перелік різновидів потенціалів й питання розробки науково обґрунтованих класифікацій потенціалів [30, 34, 35, 39], методичні підходи до вимірювання потенціалів [32–36, 40, 41–43] та багато інших. Лише в останні роки з'явилися роботи, що присвячені методологічному обґрунтуванню основних положень теорії. До числа таких робіт слід віднести роботи [33, 43–48], в яких міститься критичний аналіз існуючих поглядів на поняття потенціалу в економіці і обґрунтовується авторське трактування потенціалів; роботи [33, 41, 49–54], в яких в рамках теорії потенціалів і суміжних теорій, зокрема теорії конкурентоспроможності, досліджуються методологічні аспекти та методичні підходи до вимірювання складних синтетичних ознак економічних суб'єктів. Саме автори робіт цього напрямку строго дотримуються тієї позиції, що методи вимірювання таких ознак мають відповідати природі об'єкта вимірювання. У зв'язку з цим ряд публікацій зазначених авторів спрямовано на методологічний аналіз існуючих методів вимірювання конкурентоспроможності та потенціалів і розробку нових підходів, які відповідають усім відповідним методологічним вимогам [33, 40–43, 49–54]. Разом з тим питання про допустимість застосування найбільш поширеного так званого ресурсного підходу до вимірювання потенціалів підприємства все ще залишається відкритим, і в рамках теорії вимірювання потенціалів потребує додаткових досліджень і вагомих аргументів на користь тієї чи іншої позиції.

Формулювання цілей статті. З урахуванням вищевикладеного метою цієї статті є логічний аналіз найбільш поширених підходів до визначення поняття потенціалу в економіці, виявлення з використанням концептуальної математичної моделі якісних відмінностей в змісті одержуваних за допомогою альтернативних підходів оцінок потенціалів, а також аналіз їх сильних і слабких сторін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш типові приклади формулювання визначення поняття потенціалу в економіці в рамках ресурсної концепції можна знайти в літературі, присвяченій окремим різновидам потенціалу. Так, наприклад, автор книги [55] інноваційний потенціал визначає як сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші, що необхідні для здійснення інноваційної діяльності. Практично ідентичні формулювання визначення поняття інноваційного потенціалу можна знайти і у інших авторів (див., наприклад, [56, 58–62]), а також в літературі, присвяченій потенціалам в цілому [55, 63–65]. В зв'язку з цим слід відмітити, що таким же чином деякі дослідники визначають поняття ресурсного потенціалу: "ресурсний потенціал – це сукупність ресурсів господарського суб'єкта, ..." [66]; "ресурсний потенціал підприємства – це сукупність ресурсів всіх видів, ..." [67], що з методологічної точки зору є дискусійним.

Однак, перш, ніж перейти до аналізу наукової спроможності наведеного вище визначення, вкажемо на те, як в тлумачних словниках трактується термін "ресурс". У словнику [68] ресурс визначається як "грошові кошти, цінності, запаси, можливості, джерела засобів, доходів (напр., природні ресурси, економічні ресурси)". В [69] під ресурсом розуміються (а) запаси, джерела чого-небудь, (б) засіб, до якого звертаються в необхідному випадку, а як синонім в словнику [70] вказуються терміни "потенціал" і "резерв". Істотно більш однозначним є тлумачення терміну "ресурс" в економіко-математичному словнику [71], в якому з ресурсом асоціюється все те, що може бути використано в процесі виробництва і споживання.

Спираючись на методологічні вимоги, що пред'являються до наукових понять і детально викладені в [44, 57], що до наведеного вище формулювання визначення потенціалу, необхідно відзначити наступне.

Поняття ресурсу і поняття сукупності ресурсів в економічній теорії і в економічній мові в цілому є давно усталеними фундаментальними поняттями з відносно добре визначеним змістом. Тому визначення потенціалу та, в тому числі, ресурсного потенціалу як сукупності ресурсів по суті є не що інше, як введення синоніма терміну "сукупність ресурсів", що є абсолютно неконструктивним. Та обставина, що в подібних визначеннях потенціал отожднюється лише з сукупністю ресурсів, використовуваних суб'єктом економіки для здійснення діяльності деякого конкретного виду, ніяк не змінюють цю ситуацію, тому що не зачіпає суттєвих властивостей даної сукупності ресурсів і ресурсу як наукового поняття. Справді, вводити в тезаурус економічної теорії спеціальний термін для позначення сукупності ресурсів, що використовуються в інноваційній (або будь якій іншій) діяльності, не має особливого сенсу, оскільки багато з таких ресурсів використовуються і при здійсненні інших видів економічної діяльності. Недоцільність такого кроку особливо очевидна на тлі наявності в теорії більш змістовного застосування терміну "потенціал", що пропонується прихильниками інших концепцій потенціалу.

Автор цього дослідження дотримується таких уявлень про економічний зміст поняття потенціалу, які розвиваються в роботах [43, 46–48], і згідно з якими потенціал в економіці визначається як "здатність економічного суб'єкта до здійснення іманентно властивої йому діяльності, яка відображає (що характеризує) максимально можливий сукупний результат такої діяльності" (цитуються за [43]). З таких позицій стає очевидним, що сукупність ресурсів, які можуть бути використані для здійснення властивої суб'єкту економіки економічної діяльності, являє собою лише підмножину всієї сукупності факторів (про фактори потенціалів див. [72]), що визначають можливі результати такої діяльності і, таким чином, рівень

потенціалу. Але це означає, що автори подібних визначень потенціалу просто допускають підміну понять, а саме – поняття потенціалу підміняється поняттям сукупності факторів, що визначають рівень потенціалу, що також є однією з типових помилок при формулюванні визначень наукових понять [57].

Є і ще один важливий наслідок, що випливає з визначень потенціалу як деякої сукупності ресурсів. При такому визначенні оцінки (рівня) потенціалу неминуче повинні представляти собою узагальнені (інтегральні) оцінки зазначеної у визначенні сукупності ресурсів. Це створює на шляху теорії вимірювання потенціалів ряд складнощів і вимагає вирішення ряду завдань. По-перше, це завдання формування сукупності відповідних ресурсів, обґрунтування включення або виключення із системи таких ресурсів того чи іншого ресурсу, оскільки очевидно, що від складу ресурсів буде залежати і їхня узагальнена оцінка. По-друге, це з'ясування змісту узагальнених оцінок сукупності ресурсів. Так, як це випливає з букви відповідних визначень потенціалу, оцінки потенціалів повинні представляти собою усереднені характеристики видового складу і кількісних характеристик ресурсів. Додання таким оцінкам будь-якого іншого сенсу не впливає з "ресурсних" визначень потенціалів. По-третє, з урахуванням видового і якісного розмаїття ресурсів, що використовуються економічними суб'єктами у своїй діяльності, побудова узагальнених (інтегральних) оцінок таких систем ресурсів є складно розв'язним завданням, яке включає в себе добре відому проблему згортки різноякісних показників та критеріїв.

При визначенні потенціалу економічного суб'єкта як його здатності до здійснення іманентно властивої йому діяльності, що характеризує максимально можливий сукупний результат такої діяльності (див. вище), претензій до строгості і відповідності методологічним вимогам формулювання даного визначення не виникає. Відповідно до такого визначення потенціал асоціюється зі строго визначеною здатністю, а саме зі здатністю досягати певних (граничних) результатів у своїй діяльності. Не виникає питань і з приводу одиниць вимірювання рівня потенціалів. Вони в точності збігаються з одиницями виміру сукупних результатів відповідної діяльності суб'єкта економіки. І, оскільки рівень потенціалу (як здатності) є функцією відповідних визначальних факторів, то очевидно, що системи певних ресурсів, необхідних для діяльності економічних суб'єктів, виступають як один з таких узагальнених факторів.

В рамках концепції потенціалу як здатності суб'єкта економіки здійснювати певну діяльність при вимірюванні потенціалів також можуть виникати певні труднощі. Перш за все вони пов'язані з визначенням сукупних результатів відповідної діяльності. Як відомо, результати діяльності деяких видів можуть бути дуже різними, що ускладнює проблему їх узагальнення в якийсь узагальнений результат. Наприклад, сукупними результатами діяльності підприємств можна вважати чистий дохід. У цьому випадку економічний потенціал, який розуміється як здатність підприємства генерувати чистий дохід [73], вимірюється в одиницях чистого доходу. Виробнича потужність як один з різновидів потенціалів підприємства, а саме виробничого потенціалу, зазвичай вимірюється в одиницях об'єму випуску продукції [74]. Як можна бачити, в першому випадку сукупний результат діяльності підприємства є гомогенним, у другому – легко зводиться до узагальненого навіть в разі багатомоноклатурного виробництва. Істотно більш складною, наприклад, є задача вимірювання інноваційного потенціалу, оскільки інноваційна діяльність на підприємстві як правило може мати значний спектр якісно різнорідних результатів, що роблять завдання інтегральної (узагальненої) оцінки таких результатів дуже складною задачею [33].

Ще одну складність вимірювання потенціалів створює приналежність таких ознак як потенціал до розряду здібностей. Як відомо (див., наприклад, [33, 43]), здібності відносяться до латентних ознак, безпосереднє спостереження і вимірювання яких неможливо. Спостереженню піддаються тільки фактичні прояви прихованих можливостей, внаслідок чого вимірювання потенціалів можливе тільки за непрямими ознаками, тобто опосередковано.

В рамках концепції потенціалу в економіці як деякої здатності економічних суб'єктів поняття ресурсного потенціалу є природним логічним наслідком (частковим випадком) поняття економічного потенціалу підприємства в цілому і одним із різновидів факторних потенціалів підприємства зокрема. Дійсно, економічний потенціал (підприємства) визначається як здатність підприємства, що знаходиться в певному стані, генерувати чистий дохід при певних зовнішніх умовах [75]. При цьому моделлю економічного потенціалу виступає потенційна функція, що відображає залежність максимально можливого чистого доходу підприємства від стану всієї сукупності факторів, що впливають на його величину [76]. Факторний потенціал визначається на підставі поняття економічного потенціалу як окремий випадок економічного потенціалу, асоційованого з одним або групою факторів, (факторна) потенційна функція якого відображає залежність економічного потенціалу тільки від дії даного фактору (групи факторів) [73]. Тоді ресурсний потенціал, будучи різновидом факторних потенціалів, представляє собою економічний потенціал, асоційований з ресурсним фактором [73].

Формалізовано це можна виразити таким чином. Рівень економічного потенціалу підприємства U за визначенням є функцією F багатьох змінних, як аргументи якої виступають фактори, що впливають і/або здатні впливати на величину потенціалу [76]:

$$U = \max_v F(\Theta_v, \Theta_S, \Theta_E), \quad (1)$$

де Θ_v – множина керуючих змінних; Θ_S – множина параметрів стану підприємства; Θ_E – множина параметрів зовнішнього середовища підприємства.

Позначимо через $\Theta = \{\Theta_1, \dots, \Theta_n\} = \Theta_v \cup \Theta_s \cup \Theta_E$ множину всіх факторів, що впливають на рівень потенціалу U , n – кількість таких факторів. Тоді залежність рівня факторного потенціалу, обумовленого дією фактору Θ_k , $k \in \{1, \dots, n\}$ буде визначатися функцією U_k :

$$U_k = \max_v F(\Theta_v, \Theta_k). \quad (2)$$

Такий підхід забезпечує повну смислове єдність понять загального і часткових (факторних) потенціалів підприємства, що забезпечує, в свою чергу, і єдність оцінок всієї гами потенціалів.

В [33, 40–43, 51, 76,] для оцінки потенціалів підприємства обґрунтовується підхід, заснований на системному моделюванні і математичній моделі економічного потенціалу у вигляді задачі оптимізації чистого доходу підприємства. Такий підхід повністю відповідає духу і букві визначення потенціалів підприємства і забезпечує, як зазначає автор статті [43], квазіпряме вимірювання потенціалів як можливе рішення проблеми неможливості прямого вимірювання потенціалів. В рамках такого підходу можливо безпосереднє спостереження потенціалів підприємства і економічного потенціалу зокрема, проте таке спостереження опосередковано лише моделлю підприємства (потенціалу). Справді, економічний потенціал підприємства визначається як максимально можливий чистий дохід підприємства, а оптимальне рішення задачі оптимізації чистого доходу – моделі економічного потенціалу (максимально можливий чистий дохід підприємства) як раз і відповідає рівню даного потенціалу. При цьому вимірювання економічного потенціалу реалізується шляхом вирішення зазначеної задачі, і саме рішення є доступним для безпосереднього спостереження.

До слабких сторін походів, заснованих на системному моделюванні, слід віднести складність побудови деталізованих економіко-математичних моделей промислових підприємств і розробки методів розв'язання відповідних задач оптимізації великої розмірності. Однак безперечною перевагою таких методів є можливість відображення при оцінці рівня потенціалів сукупної дії всіх врахованих в моделі факторів, тобто внутрішньосистемних взаємодій і комплексного впливу зовнішніх для підприємства факторів. Ще однією перевагою підходів до оцінки (вимірювання) потенціалів підприємства, заснованих на системному моделюванні, є змістовність інтерпретацій простих моделей і результатів їхнього аналізу, яка характерна математичному моделюванню в цілому як методу пізнання.

Скористаємося саме цим прийомом для демонстрації якісної відмінності оцінок ресурсного потенціалу промислового підприємства, одержуваних за допомогою методу системного моделювання і методами ресурсно-факторного типу. Для цього достатньо скористатися максимально спрощеною лінійною моделлю підприємства, що випускає 2 види продукції і використовує для цих цілей 4 види матеріальних ресурсів. Будемо вважати, що обсяги випуску продукції не можуть перевищувати попит на цю продукцію, а для її виробництва можуть бути використані тільки ті запаси виробничих ресурсів, що є у підприємства.

Введемо такі позначення: x_j – обсяг випуску продукції виду j (шукана величина), $j \in \{1, 2\}$; r_i – витрати ресурсу i на виробництво всього обсягу продукції, $i \in \{1, 2, 3, 4\}$; a_{ij} – норма витрат ресурсу i на виробництво одиниці продукції виду j ; Q_j – попит на продукцію виду j ; R_i – запаси ресурсу i у підприємства; px_j , pr_i – ціна одиниці продукції виду j і ціна одиниці ресурсу виду i відповідно. Тоді зазначені вище обмеження будуть мати такий вигляд:

$$x_j \leq Q_j \quad \forall j, \quad (3)$$

$$r_i = \sum_j a_{ij} \cdot x_j \leq R_i \quad \forall i, \quad (4)$$

$$x_j \geq 0 \quad \forall j. \quad (5)$$

де співвідношення (3) є обмеженням по запасах ресурсів, співвідношення (4) – обмеженням по обсягах випуску продукції, а умови (5) є умовами невід'ємності змінних.

Тоді модель економічного потенціалу підприємства буде мати вигляд задачі оптимізації чистого доходу NP при обмеженнях (3) – (5):

$$\max_x NP(x) = \max_x \sum_j c_j x_j, \quad (6)$$

де

$$c_j = px_j - pr_i \cdot \sum_i a_{ij}, \quad (7)$$

а оптимальне значення цільової функції (6) цієї задачі є оцінкою економічного потенціалу підприємства.

Як легко бачити, і це важливо відзначити, оцінка економічного потенціалу є функція оптимального рішення (вектору x) і всіх параметрів задачі (вектори a , c , pr , px), що відображає комплексний вплив зазначених величин і, таким чином, враховані в моделі внутрішньо-системні і зовнішні зв'язки підприємства.

Модель (3) – (7) є задачею лінійного програмування (ЛП) з двома змінними, яка може бути вирішена графічним методом. Припустимо, що параметри обмежень і цільової функції задачі такі, що утворюють багатогранник допустимих рішень такий, як показано на рис. 1. На цьому рисунку прямим R_1 і R_2 відповідає певний рівень запасів ресурсів виду 1 і 2; прямим Q_1 і Q_2 – рівень попиту на продукцію кожного виду; NP – лінія рівня цільової функції, ортогональна її направляючому вектору c , а багатограннику

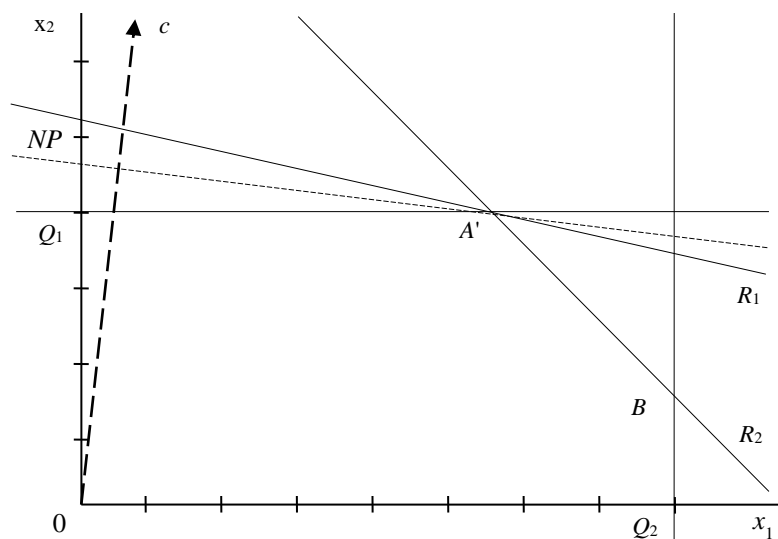

Рис. 2. Геометрична інтерпретація лінійної моделі ресурсного потенціалу підприємства (випадок 2)

Висновки. В сучасній економічній теорії потенціалів співіснують якісно різні підходи до визначення центрального поняття теорії – потенціалу і відсутня єдність позицій з ключових питань теорії, включаючи визначення носіїв потенціалів, розробку науково обґрунтованих класифікацій потенціалів, методології та методів їхнього вимірювання.

Діаметрально протилежними серед підходів, які розглядають як носії потенціалів економічні суб'єкти (підприємства, економіки регіонів і країни в цілому), є ресурсний підхід, в рамках якого під потенціалом розуміється сукупність ресурсів, необхідних для здійснення діяльності суб'єкта економіки, і підхід, відповідно до якого потенціал – це здатність суб'єкта економіки до здійснення такої діяльності. Обидва зазначених підходи застосовуються й до поняття ресурсного потенціалу, причому в рамках ресурсної концепції відмінності між поняттями потенціалу та ресурсного потенціалу практично відсутні.

У безпосередньому зв'язку з зазначеними трактуваннями потенціалу як деякої ознаки економічного суб'єкта знаходяться і методичні підходи до вимірювання рівня потенціалів.

Для ресурсного підходу є цілком закономірним розгляд як об'єкта вимірювання потенціалу системи відповідних ресурсів. При цьому як оцінки потенціалів виступають інтегральні (узагальнені) оцінки властивостей відповідної сукупності ресурсів. Зазначений підхід до вимірювання потенціалів застосовується й прихильниками концепції потенціалу як здатності. Однак в цьому випадку по суті відбувається підміна одного об'єкта вимірювання (здатності) іншим (сукупністю ресурсів), що методологічно неприпустимо.

В рамках концепції потенціалу як певної здатності економічного суб'єкта поняття ресурсного потенціалу є похідним від загального поняття потенціалу, являє собою різновид факторних потенціалів і визначається як здатність суб'єкта господарювання до здійснення властивої даному суб'єкту діяльності, що обумовлена дією ресурсного фактору. При цьому вимірювання ресурсного потенціалу з методологічної та методичної позицій нічим не відрізняється від вимірювання будь-якого потенціалу економічних суб'єктів.

Моделльний аналіз особливостей ресурсного та системного підходів до вимірювання ресурсного потенціалу промислового підприємства свідчить про принципові відмінності вказаних підходів в можливостях урахування комплексної дії всієї сукупності факторів на рівень потенціалу і, як наслідок, якісну відмінність оцінок ресурсного потенціалу, одержуваних за допомогою цих підходів. Зокрема, ресурсний підхід до вимірювання потенціалів кардинально обмежує можливості врахування взаємодії факторів, як правило призводить до вираження залежності рівня потенціалу від характеристик ресурсів зростаючими функціями, що не завжди відповідає дійсності. На відміну від цього підхід, заснований на системному моделюванні економічних суб'єктів, дозволяє віддзеркалити в оцінках ресурсного потенціалу внутрісистемні взаємодії і взаємодії підприємства як системи з зовнішнім середовищем.

Література

30. Бачевський Б. С. Потенціал і розвиток підприємства : навчальний посібник / Б. С. Бачевський, І. В. Заблудська, О. О. Решетняк. – Київ : ЦУЛ, 2009. – 400 с.
31. Гончар О. І. Актуалізація управління потенціалом підприємства за умов євроінтеграції / О. І. Гончар. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 333 с.
32. Добикіна О. К. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / О. К. Добикіна, В. С. Рижиков, С. В. Касьянок та ін. – Київ : ЦУЛ, 2007. – 208 с.
33. Карапейчик І. Н. Оценки инновационного потенциала машиностроительных предприятий / И. Н. Карапейчик. – Мариуполь : Новый мир, 2011. – 184 с.

34. Краснокутська Н. В. Потенціал підприємства: формування та оцінка / Н. В. Краснокутська. – Київ : Центр навч. л-ри, 2005. – 352 с.
35. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия / Е. В. Лапин. – Сумы : ИТД "Университетская книга", 2002. – 310 с.
36. Максимов В. В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка, использование) / В. В. Максимов. – Луганск : Изд-во ВНУ им. В. Даля, 2002. – 360 с.
37. Огорокова Л. Г. Ресурсный потенциал предприятий / Л. Г. Огорокова. – СПб. : С-ПбГТУ, 2001. – 293 с.
38. Карапейчик И. Н. Носители потенциалов в экономической теории / И. Н. Карапейчик // Эффективна економіка. – 2012. – № 8. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1324>.
39. Карапейчик И. Н. Классификации потенциалов в экономике: критический взгляд / И. Н. Карапейчик // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – № 2, Т. 3. – С. 116–125.
40. Алехин А. Б. Анализ динамики потенциала предприятий с применением математического моделирования и статистических методов / А. Б. Алехин, А. Б. Брутман // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3, т. 4. – С. 12–17.
41. Диленко В. А. Математические модели формирования и анализа экономического потенциала / В. А. Диленко // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. : статьи / В. А. Диленко, О. В. Захарова. – Донецк, 2009. – С. 202–208.
42. Карапейчик И. М. Кількісний аналіз потенційної функції підприємства з урахуванням комплексної дії ендогенних та екзогенних факторів / І. М. Карапейчик // Держава та регіони. – 2013. – № 4 (73). – С. 75–82.
43. Alyokhin A. V. Economic theory of potential. Quasi axiomatic approach to modeling and measurement / A. V. Alyokhin, A. V. Brutman // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 3, т. 2. – С. 91–105.
44. Карапейчик И. Н. О сущности и соотношении понятий экономического и производственного потенциалов / И. Н. Карапейчик // Бизнес Информ, 2012. – № 3. – Ч. 1. – С. 8–12.
45. Карапейчик И. Н. О сущности и соотношении понятий экономического и производственного потенциалов / И. Н. Карапейчик // Бизнес Информ, 2012. – № 4. – Ч. 2. – С. 10–13.
46. Карапейчик И. Н. Понятие потенциала в экономике: задачи и направления исследований / И. Н. Карапейчик // Актуальні проблеми економіки, 2012. – № 7 (133). – С. 16–25.
47. Карапейчик И. Н. Понятие потенциала в экономике: общая концепция / И. Н. Карапейчик // Эффективна економіка. – 2011. – № 12. – Режим доступа: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=820>.
48. Шпак С. А. Потенциалы как объекты стратегического управления развитием промышленных предприятиями / С. А. Шпак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 4. – С. 238–245.
49. Алехин А. Б. Измерение конкурентоспособности на национальном и микроэкономическом уровнях: методологические аспекты / А. Б. Алехин // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – Т. 2, № 4. – С. 7–12.
50. Алехин А. Б. Обобщенные признаки предприятий, регионов и национальных экономик: проблема измерения и новые подходы / А. Б. Алехин // Економіст. – 2011. – № 8. – С. 24–29.
51. Алехин А. Б. Сравнительный анализ функционального и оптимизационного подходов к оценке экономического потенциала предприятий / А. Б. Алехин, Н. Н. Ванина // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 2, Т. 2. – С. 14–19.
52. Брутман А. Б. Конкурентоспособность предприятий: оценка на основе их потенциалов / А. Б. Брутман. – Запорожье : ООО "ЛИПС" ЛТД, 2012. – 220 с.
53. Кошеленко В. О. Об одном подходе к совершенствованию методик рейтинговых сопоставлений конкурентоспособности предприятий / В. О. Кошеленко // Економіст. – 2010. – № 1. – С. 36–40.
54. Савчук С. И. Основы теории конкурентоспособности / С. И. Савчук. – Мариуполь : ИПРЭИ НАН Украины, Рената, 2007. – 520 с.
55. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент / И. Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2001. – 304 с.
56. Вікарчук О. І. Інноваційний потенціал: основа розробки стратегії розвитку підприємства / О. І. Вікарчук // Вісник Національного університету "Харківський політехнічний інститут" : зб. наук. пр. : статті. – Харків, 2009. – № 8. – С. 136–143.
57. Гетманова А. Д. Логика / А. Д. Гетманова. – М. : КНОРУС, 2012. – 240 с.
58. Гриньов А. В. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства / А. В. Гриньов // Проблеми науки. – 2003. – № 12. – С. 12–17.
59. Илляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / С. М. Илляшенко. – Сумы, ВТД "Університетська книга", 2003. – 278 с.
60. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность / Д. И. Кокурин. – М. : Экзамен, 2001. – 576 с.
61. Коробейников О. П. Роль инноваций в процессе формирования стратегии предприятий / О. П. Коробейников, А. А. Трифилова, И. А. Коршунов // Маркетинг в России и за рубежом. – 2000. – № 3. – С. 29–43.
62. Основы инновационного менеджмента: теория и практика ; под ред. П. Н. Завлина и др. – М. : ОАО "НПО "Издательство "Экономика", 2000. – 475 с.
63. Абалкин Л. И. Новый тип экономического мышления / Л. И. Абалкин. – М. : Экономика, 1987. – 192 с.
64. Анчишкин А. И. Прогнозирование роста социалистической экономики / А. И. Анчишкин. – М. : Экономика, 1973. – 368 с.
65. Лукинов И. И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И. И. Лукинов // Вопросы экономики, 1988. – № 1. – С. 10–18.
66. Снитко Л. Т. Ресурсный потенциал предприятия как основа его роста / Л. Т. Снитко, О. А. Снитко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 4 (49). – С. 166–172
67. Бабурин А. А. Ресурсный потенциал газораспределительного предприятия / Е. А. Бабурин, В. С. Лосев // Российское предпринимательство. – 2012. – № 13 (211). – С. 100–103.
68. Ресурсы : Большой энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/254714/142358>.
69. Ресурс : Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://ozhegov.info/slovar/?ex=Y&q=%D0%A0%D0%95%D0%A1%D0%A3%D0%A0%D0%A1>.
70. Ресурсы : Словарь синонимов [Электронный ресурс]. – Режим доступу: https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/154064/%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D1%8B.
71. Ресурсы : Экономико-математический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступу: https://economic_mathematics.academic.ru/3916/%D0%A0%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D1%8B.
72. Шпак С. А. Факторы экономического потенциала предприятия: понятие и особенности как объекта управления реструктуризацией / С. А. Шпак // Бизнес Информ. – 2018. – № 10. – С. 143–151.
73. Шпак С. А. Факторные потенциалы промышленного предприятия и их разновидности / С. А. Шпак // Уральский научный вестник. – 2018. – № 5 (170). – С. 21–42.
74. Складенко В. К. Экономика предприятия : учебник / В. К. Складенко, В. М. Прудников. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 528 с.
75. Шпак С. А. О временной природе конкурентоспособности, экономического потенциала и потенциала развития / С. А. Шпак // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" : зб. наук. пр. – 2018. – № 19. – С. 11–18.
76. Карапейчик И. Н. Потенциальные функции и задача систематизации потенциалов в экономике / И. Н. Карапейчик // Інноваційна економіка. – 2012. – № 4 (30). – С. 9–15.

References

1. Bachevskiy B. Je. Potencial i rozvytok pidpryemstva : navchal'nyj posibnyk / Bachevskiy B. Je., Zablods'ka I. V., Reshetnjak O. O. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2009. – 400 s.
2. Gonchar O. I. Aktualizacija upravlinnja potencialom pidpryemstva za umov jevointegracii' / O. I. Gonchar. – Hmel'nyckyj: HNU, 2015. – 333 s.
3. Dobykina O. K. Potencial pidpryemstva: formuvannja ta ocinka : navchal'nyj posibnyk / Dobykina O. K., Ryzhykov V. S., Kas'janjuk S. V. ta in. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2007. – 208 s.
4. Karapeychik I. N. Otsenka innovatsionnogo potentsiala mashinostroitel'nykh predpriyatij / Karapeychik I. N. – Mariupol': "Novyy mir", 2011. – 184 s.
5. Krasnokuts'ka N. V. Potencial pidpryemstva: formuvannja ta ocinka / Krasnokuts'ka N. V. – K.: Centr navchal'noi' literatury, 2005. – 352 s.
6. Lapin E. V. Ekonomicheskij potentsial predpriyatija / Lapin E. V. – Sumy: ITD "Universitetskaya kniga", 2002. – 310 s.
7. Maksimov V. V. Ekonomicheskij potentsial regiona (analiz, otsenka, ispol'zovanie) / Maksimov V. V. – Lu-gansk: Izd-vo VNU im. V. Dala, 2002. – 360 s.
8. Okorokova L. G. Resursnyy potentsial predpriyatij / Okorokova L. G. – SPb.: S-PbGTU, 2001. – 293 s.
9. Karapeychik I. N. Nositeli potentsialov v ekonomicheskoy teorii / I. N. Karapeychik // *Efektivna ekonomika*. – 2012. – № 8. – Rezhym dostupu k zhurn. : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1324>.
10. Karapeychik I. N. Klassifikatsii potentsialov v ekonomike: kriticheskij vzglyad / I. N. Karapeychik // *Visnyk Hmel'nyckogo nacional'nij universytetu*. – 2012. – № 2, T. 3, Ekonomichni nauky. – S. 116-125.
11. Alekhin A. B. Analiz dinamiki potentsiala predpriyatij s primeneniem matematicheskogo modelirovaniya i statisticheskikh metodov / A. B. Alekhin, A. B. Brutman // *Visnyk Hmel'nyckogo nacional'nogo universytetu*. – 2014. – № 3, T 4, Ekonomichni nauky. – S. 12-17.
12. Dilenko V. A. Matematicheskie modeli formirovaniya i analiza ekonomicheskogo potentsiala // *Problemy razvitiya vneshneekonomicheskikh svyazey i privilecheniya inostrannykh investitsiy: regional'nyy aspekt : sb. nauch. tr. : stat'i / V. A. Dilenko, O. V. Zakharova*. – Donetsk, 2009. – S. 202-208.
13. Karapeychik I. M. Kil'kisnyj analiz potencijnoi' funkcii' pidpryemstva z urahuvannjam kompleksnoi' dii' endo-gennyh ta ekzogenykh faktoriv / I. M. Karapeychik // *Derzhava ta regiony*. – 2013. – № 4 (73). – S. 75-82.
14. Alyokhin A. B. Economic theory of potential. Quasi axiomatic approach to modeling and measurement / A. B. Alyokhin, A. B. Brutman // *Visnyk Hmel'nyckogo nacional'nogo universytetu*. – 2015. – № 3, T. 2, Ekonomichni nauky. – S. 91-105.
15. Karapeychik I. N. O sushchnosti i sootnoshenii ponyatij ekonomicheskogo i proizvodstvennogo potentsialov / I. N. Karapeychik // *Biznes Inform*, 2012. – № 3. – Chast' 1. – S. 8-12.
16. Karapeychik I. N. O sushchnosti i sootnoshenii ponyatij ekonomicheskogo i proizvodstvennogo potentsialov / I. N. Karapeychik // *Biznes Inform*, 2012. – № 4. – Chast' 2. – S. 10-13.
17. Karapeychik I. N. Ponyatie potentsiala v ekonomike: zadachi i napravleniya issledovaniy / I. N. Karapeychik // *Aktual'ni problemy ekonomiky*, 2012. – № 7 (133). – S. 16-25.
18. Karapeychik I. N. Ponyatie potentsiala v ekonomike: obshchaya kontseptsiya / I. N. Karapeychik // // *Efektivna ekonomika*. – 2011. – № 12. – Rezhym dostupu k zhurn. : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=820>.
19. Shpak S. A. Potentsialy kak ob'ekty strategicheskogo upravleniya razvitiem promyshlennykh predpriyatijami / S. A. Shpak // *Visnyk Hmel'nyckogo nacional'nogo universytetu*. – 2017. – № 4, Ekonomichni nauky. – S. 238-245.
20. Alekhin A. B. Izmerenie konkurentosposobnosti na natsional'nom i mikroekonomicheskom urovnyakh: metodologicheskie aspekty / A. B. Alekhin // *Visnyk Hmel'nyckogo nacional'nogo universytetu*. – 2011. – T 2, № 4, Ekonomichni nauky. – S. 7-12.
21. Alekhin A. B. Obobshchennye priznaki predpriyatij, regionov i natsional'nykh ekonomik: problema izmereniya i novye podkhody / A. B. Alekhin // *Ekonomist*. – 2011. – № 8. – S. 24-29.
22. Alekhin A. B. Sravnitel'nyy analiz funktsional'nogo i optimizatsionnogo podkhodov k otsenke ekonomicheskogo potentsiala predpriyatij / A. B. Alekhin, N. N. Vanina // *Visnyk Hmel'nyckogo nacional'nogo universytetu*. – 2014. – № 2, T 2, Ekonomichni nauky. – S. 14-19.
23. Brutman A. B. Konkurentosposobnost' predpriyatij: otsenka na osnove ikh potentsialov / Brutman A. B. – Zapo-rozh'e: OOO "LIPS" LTD, 2012. – 220 s.
24. Koshelenko V. O. Ob odnom podkhode k sovershenstvovaniyu metodik reytingovykh sopostavleniy konkurento-sposobnosti predpriyatij / V. O. Koshelenko // *Ekonomist*. – 2010. – № 1. – S. 36-40.
25. Savchuk S. I. Osnovy teorii konkurentosposobnosti / Savchuk S. I. – Mariupol': IPREEI NAN Ukrainy, Renata, 2007. – 520 s.
26. Balabanov I. T. Innovatsionnyy menedzhment / Balabanov I. T. – SPb.: Piter, 2001. – 304 s.
27. Vikarchuk O. I. Innovatsionnyy potencial: osnova rozrobky strategii' rozvytku pidpryemstva // *Visnyk Nacional'no-gogo universytetu "Harkivskiy politehnichnyy instytut"* : zb. nauk. prac' : stat'i / O. I. Vikarchuk. – Harkiv, 2009. – № 8. – S. 136-143.
28. Getmanova A. D. Logika / Getmanova A. D. – M.: KNORUS, 2012. – 240 s.
29. Gryn'ov A. V. Ocinka innovatsionnogo potentsialu pidpryemstva / A. V. Gryn'ov // *Problemy nauky*. – 2003. – № 12. – S. 12-17.
30. Ylljashenko S. M. Upravlinnja innovatsionnym rozvytkom: problemy, koncepcii', metody / S. M. Ylljashenko. – Su-my, VTD "Universytets'ka knyga", 2003. – 278 s.
31. Kokurin D. I. Innovatsionnaya deyatel'nost' / Kokurin D. I. – M.: Ekzamen, 2001. – 576 s.
32. Korobeynikov O. P. Rol' innovatsiy v protsesse formirovaniya strategii predpriyatij / O. P. Korobeynikov, A. A. Trifilova, I. A. Korshunov // *Marketing v Rossii i za rubezhom*. – 2000. – № 3. – S. 29-43.
33. Osnovy innovatsionnogo menedzhmenta: teoriya i praktika ; pod red. P. N. Zavlina i dr. – M.: OAO "NPO "Iz-datel'stvo "Ekonomika", 2000. – 475 s.
34. Abalkin L. I. Novyy tip ekonomicheskogo myshleniya / Abalkin L. I. – M.: Ekonomika, 1987. – 192 s.
35. Anchishkin A. I. Prognozirovanie rosta sotsialisticheskoy ekonomiki / Anchishkin A. I. – M.: Ekonomika, 1973. – 368 s.
36. Lukinov I. I. Agrarnyy potentsial: ischislenie i ispol'zovanie / I. I. Lukinov // *Voprosy ekonomiki*, 1988. – № 1. – S. 10-18.
37. Snitko L. T. Resursnyy potentsial predpriyatija kak osnova ego rosta / L. T. Snitko, O. A. Snitko // *Naukoviy visnyk Poltavs'kogo universytetu ekonomiki i torgivli*. – 2011. – № 4 (49). – S. 166-172.
38. Baburin A. A. Resursnyy potentsial gazoraspredelitel'nogo predpriyatija / E. A. Baburin, V. S. Losev // *Ros-siyskoe predprinimatel'stvo*. – 2012. – № 13 (211). – S. 100-103.
39. Resursy : Bol'shoy entsiklopedicheskij slovar' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/254714/142358>.
40. Resurs : Tolkovyy slovar' russkogo yazyka [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ozhegov.info/slovar/?ex=Y&q=%D0%A0%D0%95%D0%A1%D0%A3%D0%A0%D0%A1>.
41. Resursy : Slovar' sinonimov [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/154064/%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D1%8B.
42. Resursy : Ekonomiko-matematicheskij slovar' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <https://economic-mathematics.academic.ru/3916/%D0%A0%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D1%8B>.

-
43. Shpak S. A. Faktory ekonomicheskogo potentsiala predpriyatiya: ponyatie i osobennosti kak ob"ekta upravleniya restrukturizatsiy / S. A. Shpak // *Biznes Inform.* – 2018. – № 10. – S. 143-151.
44. Shpak S. A. Faktornye potentsialy promyshlennogo predpriyatiya i ikh raznovidnosti / S. A. Shpak // *Ural'skiy nauchnyy vestnik.* – 2018. – № 5 (170). – S. 21-42.
45. Sklyarenko V. K. *Ekonomika predpriyatiya* : uchebnyk / Sklyarenko V. K., Prudnikov V. M. – М.: INFRA-M, 2007. – 528 s.
46. Shpak S. A. O vremennoy prirode konkurentosposobnosti, ekonomicheskogo potentsiala i potentsiala razvitiya / S. O. Shpak // *Visnyk Nacional'nogo tehnicnogo universytetu "Harkivskiy politehnicnyj instytut" (ekonomichni nauky)* : zb. nauk. pr. – 2018. – № 19. – S. 11-18.
47. Karapeychik I. N. Potentsial'nye funktsii i zadacha sistematizatsii potentsialov v ekonomike / I. N. Kara-peychik // *Innovacijni ekonomika.* – 2012. – № 4(30). – S. 9-15.

Рецензія/Peer review : 22.04.2019

Надрукована/Printed : 03.06.2019
Рецензент: д. е. н., проф. Альохін О. Б.